

⁶ Там само. – С. 126.

⁷ Хоскинг Дж. Россия и русские. Взгляд Запада на Россию в 2-х кн. / Пер. з англ. Заболотного В.М., Кабалкина А.Ю. – Кн. 2. – М.: Транзиткнига, 2003. – С. 245.

⁸ Російський імперіалізм / Пер. з англ. Тараса Цимбала. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010 – С. 84.

⁹ Хомяков А.С. О старом и новом // Хомяков А.С. Полное собрание сочинений. – Т. 3. – М.: Университетская типография, 1900. – С. 11 – 29.

¹⁰ Куропаткин А.Н. Русская армия / А.Н. Куропаткин. – СПб.: ООО «Издательство Полигон», 2003: [Электронный ресурс]. – www.gumer.info. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Kuropat/index.php

¹¹ Аксаков К.С. О древнем быте у славян вообще и у русских в особенности. (По поводу мнений о родовом быте) / К.С. Аксаков // Аксаков К.С. Полное собрание сочинений. – Т. 1. – М.: Университетская типография, 1889. – С. 74.

¹² Себайн Д.Г., Торсон Т.Л. Історія політичної думки / Д.Г. Себайн, Т.Л. Торсон / Пер. з англ. – К.: Основи, 1997. – С. 549-485.

¹³ Російський імперіалізм ... – С. 89.

¹⁴ Милоков П.Н. Национальный вопрос: (Происхождение национальности и национальные вопросы в России) / П.Н. Милоков. – Прага : Свободная Россия, 1925. – 192 с. – С. 130, 135.

¹⁵ Пыпин А.Н. Панславизм в прошлом и настоящем (1878) / А.Н. Пыпин. – СПб: Книгоиздательство «Колос», 1913. – С. 101.

¹⁶ Там само. – С. 87.

¹⁷ Пыпин А. Н. Панславизм ... - С. 97.

¹⁸ Російський імперіалізм ... – С. 88.

¹⁹ Гунчак Т. Панславизм чи панросіянізм / Т. Гунчак // Російський імперіалізм / Пер. з англ. Тараса Цимбала. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010 – С.82-101.

²⁰ Янов А.А. Патриотизм и национализм в России. 1825-1921 / А.А. Янов. – М.: ИКЦ «Академкнига», 2002. – С.152.

²¹ Омелянчук И.В. Черносотенное движение на территории Украины (1904-1914 гг.) / И.В. Омелянчук. – К.: НИУРО, 2000. – С. 6.

²² Націоналізм. Теорії нації та націоналізму від Йогана Фіхте до Ернеста Гелнера. Антологія. – 2-ге видання. – К.: «Смолоскип», 2006. – С. 44.

²³ Миллер А. Империя Романовых и национализм: Эссе по методологии исторического исследования / А. Миллер. – М.: Новое литературное обозрение, 2008. – С. 158.

²⁴ Самарин Ю.Ф. Сочинения / Ю.Ф. Самарин. – М.: Типография А. И. Мамонтова и К?, 1877. – Т. 1.: Статьи разного содержания и по польскому вопросу. – VIII. – С. 345.

²⁵ Западные окраины Российской империи / науч. ред. М. Долбилов, А. Миллер. – М.: Новое литературное обозрение, 2006. – С. 131.

²⁶ Там само.

²⁷ Сергеев С. Вказана праця.

²⁸ Пасічник В.М. Національна ідея в контексті українсько-російських відносин: Монографія / В.М. Пасічник. – Львів: СПОЛОМ, 2007. – С. 53-54.

²⁹ Миллер А.И. «Украинский вопрос» в политике властей и русском общественном мнении... – С. 39.

³⁰ Там само.

³¹ Вендланд А.В. Україна транснаціональна: транс національність, трансфер культури, перехресна історія / А.В. Вендланд // Україна. Процеси націотворення / Упор. Андреас Капеллер; пер. з нім. – К.: К.І.С., 2011. – С. 70.

³² Миллер А. Империя Романовых и национализм... – С. 109.

УДК 94(477.83/86):323.1«1892»

© Андрій Королько
(Івано-Франківськ)

УКРАЇНСЬКЕ РАДИКАЛЬНЕ НАРОДНЕ ВІЧЕ В М. СНЯТИНІ 1892 р.

У статті простежено перебіг українського радикального народного віча у м. Снятині 1892 р., що спричинив посилення позицій РУРП у краї. Проаналізовано національно-політичні і соціально-економічні вимоги українських радикалів, які виносились на вічі; звернуто увагу на активність відомих радикальних діячів І. Франка і К. Трильовського, які виступали на народному зібранні у м. Снятині; висвітлено ставлення української народовської преси щодо цього радикального народного віча.

Ключові слова: радикали, Русько-Українська радикальна партія, віче, Покуття, Іван Франко, Кирило Трильовський.

А. Королько

Украинское радикальное народное вече в г. Снятине 1892 г.

В статье прослежено ход проведения украинского радикального народного вече в г. Снятин, которое привело к усилению позиций РУРП в крае. Проанализированы национально-политические и социально-экономические требования украинских радикалов, которые рассматривались на вече; обращено внимание на активность известных радикальных деятелей И. Франко, К. Трильовского, которые выступали на народном собрании в г. Снятин; освещено отношение украинской народовской прессы касательно радикального народного вече.

Ключевые слова: радикалы, Русско-Украинская радикальная партия, вече, Покутье, Иван Франко, Кирилл Трильовский.

A. Korol'ko

Ukrainian Radical Public Meeting in Snyatyn in 1892

The article describes the progress of Ukrainian radical public meeting in Snyatyn 1892 that led to the

rise of RURP in the region. National political and socio-economic demands of radicals that were passed on public meeting are analyzed; attention is paid to the activity of prominent radical activists I. Franko, K. Tryl'ovs'kyi, who spoke at public; considers the attitude of the Ukrainian populist press regarding this radical public meeting.

Key words: radicals, Rus-Ukrainian radical party, public meeting, Pokuttya, Ivan Franko, Kyrylo Tryl'ovs'kyi.

Українські радикали Східної Галичини наприкінці XIX ст. використовували різноманітні засоби агітації, вели освітню й організаційну роботу. Найрезультативнішим елементом агітаційно-пропагандистської діяльності вважались народні віча, на яких висувались злободенні питання суспільно-політичного і соціально-економічного життя краю.

Передусім радикали звертались до українського селянства, яке мало б стати опорою у втіленні в життя радикальних ідей. Лідери Русько-Української радикальної партії (РУРП) поклали великі надії на віча. Іван Франко, виступаючи на народному зібранні у Львові 12 листопада 1893 р., зауважив: «Радикальна партія є партією селян, і висуває клич – «не селянин для інтелігенції, а інтелігенція для селян», та під кличем працює. Наука не повинна бути дійною короною для того, хто її осягнув, а здобувши її, кожний зобов'язаний ділитися тою наукою з народом, передавати своє знання народові. Віча, які тепер масово проводяться, є свого рода селянською гімназією. Там (на вічах) шліфується думка, на вічах складає народ свою програму, вирішує важливіші питання. Вічеві рішення є справді виразом волі і потреб всього народу. При допомозі віч розвивається народна свідомість і це єдиний спосіб його організування»²⁵. Невідомий дописувач газети «Народ», характеризуючи стан радикального руху на Косівщині початку 1890-х рр., так оцінив важливість проведення віч серед українських селян краю: «Віча то сама найверхніша інстанція і найсвятіша річ для наших селян з усього, що є в нашій радикальній руху»²⁵.

На вічах розглядали не тільки питання покращення соціального добробуту селян, але й звучали виступи щодо організації читалень, пропагували тверезість, закликали до створення позичкових кас та селянського промислу, порушували питання викладання української мови у Львівському університеті й українських гімназіях, проблеми українського жіноцтва.

За нашими спостереженнями, найбільше радикальних віч на території Східної Галичини першої половини 1890-х рр. відбулось на Покутті. Протягом 1890–1895 рр. у краї відбулися три радикальні загальнонаціональні (2 лютого 1891 р.; 30 травня 1893 р.; 4 січня 1894 р.) і три окружні (початок листопада 1891 р.; 27 лютого 1892 р.; 18 червня 1893

р.) віча; одне організаційне (установче) віче радикального політичного товариства «Народна Воля» (30 липня 1893 р.); низка нарад (31 січня 1890 р. спільно з коломийською філією «Просвіти»; 5 лютого, 8 і 29 вересня 1891 р.; 15 серпня 1892 р.; 20 серпня і 29 жовтня 1893 р.; 13 травня, 19 червня і 4 листопада 1894 р.; 9 червня 1895 р.). Радикальні діячі Покуття причетні до організації народних віч і нарад у Станиславові (9 квітня і 7 червня 1892 р.) і Львові (16 грудня 1894 р., 2 лютого 1895 р.)²⁵.

Мета статті – простежити перебіг українського радикального народного віча у м. Снятині 1892 р., що спричинив посилення позицій РУРП у краї. Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань: проаналізувати національно-політичні і соціально-економічні вимоги українських радикалів, які виносились на вічі; звернути увагу на активність відомих радикальних діячів І. Франка і К. Трильовського, які виступали на народному зібранні у м. Снятині; висвітлити ставлення української народолюбської преси щодо цього українського радикального народного віча.

Велику кількість інформації з досліджуваної проблеми почерпнули з радикальних періодичних часописів «Народ» і «Хлібороб», які виходили у м. Коломия в першій половині 1890-х рр. Часопис «Народ» після створення РУРП став офіційним органом партії. У вступній статті редакція, що була в руках І. Франка і М. Павлика, заявляючи про бажання «причинитися до вироблення між Русинами міцних основ солідарности...», зазначила, що «за підвалину всяких заходів... маємо того, хто нас усіх своєю кривавицею згадував – народ, простих робітних людей»²⁵. Як орган РУРП двотижневик ставив своїм завданням «ширити серед народа й інтелігенції всесвітні поступові думки... розбирати й критикувати наш сучасний суспільний устрій... жите й розвій нашої суспільности». Він значною мірою спричинився до закладання основ національного і соціального визвольного світогляду народу, вказуючи реальний напрям українського масового руху²⁵. Часопис «Хлібороб» теж спричинився до закладання основ національного і соціально-визвольного світогляду селян, міщан та ремісників, ставив за мету «сміло і явно боронити наших бідних хліборобів по селах і містах, подавати їм усю правду з огляду на справедливість і добро простого народу... ширити дух боротьби за кращий добробут і просвіщати народ до тої боротьби...»²⁵. Частково почерпнули інформацію з львівських друкованих органів «Діло» і «Батьковщина».

Ще один корпус первинних джерел становить мемуарна література. Серед праць такого характеру варто виокремити свідчення очевидців тогочасних подій: Василя Равлюка²⁵; Іванни і Євгенії Данилович, доньок одного з лідерів радикального руху Северина Даниловича²⁵. У цих спогадах роз-

глядається громадсько-політична діяльність діячів, причетних до організації радикальних народних віч на Покутті, Снятинщині.

При висвітленні досліджуваної проблеми залучено газетні і журнальні замітки про лідерів радикального руху на Покутті, причетних до організації і проведення радикального народного віча в м. Снятині 1892 р.: І. Сандуляка, Г. Запаринюка, С. Даниловича, М. Павлика, – зібрані галицьким бібліографом І. Левицьким наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.²⁵

Радикальний рух у Галичині знайшов відображення у низці публікацій українських та зарубіжних авторів: Я. Грицака²⁵, О. Аркуші²⁵, І. Чорновола²⁵, О. Сухого²⁵, М. Кугутяка²⁵, П. Шкраб'юка²⁵, С. Макарчука²⁵, Л. Зашкільняка²⁵, І. Гурака²⁵, Дж.-П. Химки²⁵, Р. Томчика²⁵, Ч. Партача²⁵, Е. Горнової²⁵ та ін. Поглиблено займались вивченням окресленої проблеми Іван Білінкевич²⁵, Микола Гуйванюк²⁵, Василь Харитон²⁵, Осип Кравченко²⁵, торкаючись питання перебігу народних віч на Покутті, Снятинщині, участі у них відомих радикальних діячів. Більшість праць з досліджуваної проблеми носить історико-краєзнавчий характер, однак які достатньо цікаво проливають світло на такий вид практичної роботи радикалів у краї.

У шкільному підручнику за 9 клас авторства Ф. Турченка і В. Морока стверджується, що така форма селянського руху дедалі поширювалася. Наголошується, що на вічі в Снятині в лютому 1892 р. взяло участь понад 2 тис. селян: «Пролунали вимоги до властей, зокрема, щодо введення загального виборчого права, припинення конфіскації прогресивних газет і журналів та збирання податків з них, запровадження української мови в діловодстві сільської адміністрації, удосконалення системи освіти». Також ставились економічні вимоги – зниження цін на сіль, створення фонду ліквідації заборгованості селян тощо. Автори підручника вказують, що радикальністю порушених проблемою значною мірою була результатом впливу Івана Франка, який взяв у вічі найактивнішу участь²⁵.

Справді, ідеї діячів радикального руху звучали у Снятині, де 27 лютого 1892 р. відбулося народне віче²⁵. Напередодні у повідомленні комітет з організації віча (підписались С. Данилович, К. Трильовський, І. Гарасимович, І. Сандуляк, А. Савкевич) інформував про розгляд шістнадцяти питань: обговорити уведення загального, рівного, безпосереднього виборчого права при таємному голосуванні під час виборів до Державної Ради і Галицького крайового сейму; розгляд змін т.зв. «пресового закону»; розглянути становище і діяльність українських послів у найвищих представницьких органах влади Австро-Угорської імперії; обміркувати справи шкільництва краю; проаналізувати ав-

тономний статус місцевих органів влади, впровадження української мови діловодства; розглянути питання створення українського радикального політичного товариства; обміркувати стан справ стосовно друкування радикального часопису «Хлібороб»; ставилась на обговорення низка економічних питань (зниження цін на сіль, зменшення податків, створення фонду ліквідації заборгованості селян, регулювання торгівлі на ярмарках і базарах тощо). Проголошено заклик: «Прибувайте ... дорозі Братя селяне, з повіту снятинського і з сусідних нам повітів галицьких і буковинських, на вспільну селянську нараду. Порадьмо ся разом, та вискажімо наші жаданя і потреби ...»²⁵.

У роботі віч, організованих радикальним провідом повітового міста і с. Карлів, взяло участь 2 тисячі селян і міщан краю²⁵ (за іншими даними 1,5 тисячі²⁵ і 500 (без урахування снятинських міщан)²⁵ жителів). Прибули зі Львова лідери РУРП Іван Франко і Михайло Павлик, кілька греко-католицьких священників²⁵. За вічем стежили староста і комісар Снятинського староства та 12 жандармів. На радикальному зібранні, що мало розширену програму (16 питань) і тривало 5 годин, головою президії обрано Северина Даниловича, а його заступником селянина з с. Карлів Івана Кузика; по декілька разів виступали Михайло Павлик, Іван Сандуляк та інші промовці. Вони висували питання, які стосувалися усього покутського селянства. Промовляли насамперед селяни, котрі в своїх виступах наводили конкретні факти зловживань з боку адміністрації та порушували актуальні наболілі питання. Крім загального виборчого права, вимагали припинити конфіскацію прогресивних видань, поліпшити існуючу систему навчання, знизити ціни на сіль, зменшити податковий тиск на селян, відмінити шарварки, запровадити українську мову в діловодстві сільських органів влади тощо. Щодо удосконалення пресового закону у справі видання книг і часописів прийнято резолюцію: заборонити конфіскацію друкованої продукції; покарати через рішення суду присяжних тих урядовців, які перешкоджають виходу у світ необхідної для громадськості періодичної і неперіодичної літератури; скасувати низку податків при продажу відповідної вітчизняної і зарубіжної літератури²⁵.

У сфері ведення місцевої торгівлі прийняті такі рішення: визначити зрозумілі для українських селян митні тарифи під час продажу товарів на ярмарках і базарах, виписати їх на спеціальних табличках не тільки польською, але й українською мовою; жителі єврейської національності зобов'язані припинити ошуканські торгівельні махінації стосовно українців²⁵. Кирило Трильовський закликав, щоб українські селяни Покуття закладали власні крамниці і магазини («склепи»), їхня діяльність мала б регулюватись економічним і просвітнім то-

вариством «Народна спілка». Осередок цього товариства повинен бути у кожному покутському селі²⁵.

К. Трильовський також детально зупинився на наданні загального виборчого права українським селянам, відстоював тезу щодо розширення прав повітових і громадських рад, наголосив на тому, щоб на Снятинщині і загалом на Покутті діяло радикальне політичне товариство, яке б захищало права місцевих селян²⁵. Майбутній «батько січового руху» звернув увагу на редакційну політику другого за поширенням у народних масах Покуття радикального часопису «Хлібороб» (після газети «Народ». – А.К.), що «повинен стати органом селянства руского. Читайте всі газети, і рускі і польські, і які хто може, але маймо свій розум і піддержуймо насамперед свою власну газету»²⁵.

К. Трильовський порушив питання створення радикального політичного селянського товариства. Членом цього товариства мав бути українець, якому виповнилось 24 роки²⁵. Як відомо, таке українське радикальне політичне товариство «Народна воля» засноване наступного року у ході роботи другого загальнонаціонального радикального віча, яке відбулось у м. Коломия 30 травня (пізніше, з плином часом, радикальний діяч Іван Сандуляк вказав помилково дату створення товариства 1891 р.²⁵). Товариство ставило перед собою мету – об'єднати селян під прапором програмних положень РУРП. Для її реалізації у практичній діяльності «Народна воля» висувала завдання: скликати по всій території Східної Галичини збори, віча, влаштовувати відчити для вирішення політичних, національно-культурних і економічних питань; друкувати радикальні часописи, відозви, книги; спрямовувати петиції, скарги, листи в центральні і місцеві органи влади²⁵.

Декілька раз на вічі промовляв Іван Франко. Він виступив з промовою об'єднати українські політичні сили у вирішенні національного питання. Навів приповідку про дітей-сиріт, які, спаливши маєтки після смерті родичів, почали сваритись між собою, мовляв, на їх згарищах були батьківська скриня, комора, стодола, що мали належати тому чи іншому братові. В суперечку втрутився знесилений голодом і холодом наймолодший брат: «Покиньте, брата, сваритися, а ставмо нову хату і робімо на хліб». Каменяр порівняв наймолодшого брата з РУРП, яка хоче примирити старші за віком українські політичні сили народовців і москвофілів²⁵.

І. Франко виступив з гострою критикою тих промовців, котрі пробували доводити, що українці не доросли до того, щоб користуватись правом загального голосування, а тому наполягали на тому, щоб це питання зняти з порядку денного. Письменник вказав на безглуздість такого стано-

вища і закликав присутніх, щоб рішуче висловили своє домагання на одержання права голосу.

У питанні справи освіти І. Франко зробив ґрунтовний аналіз тогочасного стану шкільництва в Галичині. Використовуючи статистичні дані, він показав, що далеко не всі українські села мають школи і що вчителі низько оплачувані та залежні від усіх, починаючи від війта і закінчуючи корчмарем²⁵. Промовець наголосив на тому, що інспектори окружних шкільних рад, призначувані центральною владою, повинні виконувати тільки педагогічні функції у своїй роботі; інші організаційні питання освітньої сфери мають вирішуватись місцевими і крайовими шкільними радами²⁵. І. Франко висунув резолюцію з низкою пропозицій щодо покращення розвитку шкільництва краю, які були прийняті на вічі: збільшити наповнення коштів на шкільний фонд за рахунок збільшення податку на продаж алкогольних напоїв; дозволити місцевим громадам призначати учителя, який би мав викладати в школі; чітко виконувати закон про викладання мови у народних школах; визнати права місцевих шкільних рад користуватись фінансовими і матеріальними коштами для розвитку освітніх закладів; ліквідувати діяльність окружних шкільних рад, їх функції мали б виконувати крайова і місцеві шкільні ради; педагогічний нагляд за роботою народних шкіл повинні здійснювати окружні інспектори, призначувані з-поміж місцевого учительства; здійснювати анкетування учителів і батьків учнів щодо вироблення навчальної програми школи; заснувати у навчальному закладі бібліотеку, якою мали б користуватися усі жителі села²⁵. З огляду на важливість порушених у цій доповіді питань, вона була повністю опублікована у часописі «Народ» під назвою «Наші народні школи і їх потреби»²⁵.

На снятинському вічі І. Франко почув розмову селянина-самоука, столяра і різьбаря, а водночас народного поета і активного громадського діяча Івана Сандуляка з Карлова про те, що ексектор забрав останній кожух від однієї бідної сім'ї, тому що вона не могла сплатити податків²⁵. Це так схвилювало І. Франка, що він написав оповідання «Історія кожуха», вперше опублікувавши його у часописі «Хлібороб» і назвавши його іронічно «сучасною казкою»²⁵. Згадує І. Франко активного діяча радикального руху у вірші «Вандрівка русина з Бідною», написаному в 1892 р.: поряд з іншими радикалами Іван Сандуляк намагається визволити народ з біди. Коли русин і Біда приїхали в Коломию, то остання попросила русина об'їздити «те місто кляте», бо тут її «із'їздять радикали»²⁵.

Пізніше довгий час І. Франко та І. Сандуляк листувалися, неодноразово зустрічалися на народних вічах, між ними панували щирі й теплі стосунки. Каменяр вислав І. Сандуляку на якісь невідкла-

дні потреби п'ять флоринів²⁵. Дослідник М. Гуйванюк зауважує, що впадає у вічі щедрість І. Франка, який, хоч сам жив у постійних фінансових нестатках, але все ж таки поділився своїм мізерним доробком із бідним селянином²⁵.

На вищезгаданому вічі у Снятині І. Франко ближче познайомився з цікавим промовцем, громадсько-культурним діячем, членом радикальної партії, селянином Григорієм Запаринюком, уродженцем с. Вовчківці Снятинського повіту. Про зміну виборчого законодавства у першому пункті програми віча говорив Григорій Запаринюк, «вказуючи, що на нашу бідноту перший лік є розширенє прав політичних...». «— Для багатьох панів се справа не така важна, вони можуть собі жити і за границею, де права вільніші, але чому-ж ми до оборони краю маємо бути перші, а до прав останні?» — запитував він²⁵.

Після віча Г. Запаринюк запросив до себе І. Франка, М. Павлика, К. Трильовського та інших гостей. Про це розповів герой новели В. Стефаніка «Дід Гриць»: «А як Франко приїхав до мене з молодими ночувати, то жінка, хоч як вічів не любила, але не торкотіла на мене в малій хаті, бо виділа, що наші молоді вчені були коло него такі щасливі і ясні, якби він кожному поклав золоте колісце на голову. А я припер си до ясеня в саду та й кажу: «Господи, ти звеселив світ свій цими звіздами, а нас, бідних мужиків, звеселив ти Франком. Будеш мати молитву мою за него щодня»²⁵.

У своїх спогадах голова Снятинської і Заболотівської філії «Просвіти» Василь Равлюк так згадував про приятні стосунки між Г. Запаринюком та І. Франком: «Цього цікавого чоловіка (Григорія Запаринюка. — А.К.) в р. 1894 я побачив в Станіславові і одержую відповідь, що він іде піхотою до Львова, щоб придивитися як люди живуть, а у Львів іду до Франка, там він мою промову вишліфовує, учить відповідних рухів, навчає, як він каже, риторичних штучок. На мій запит, чи у Франка стрічав більше таких людей, Г. Запаринюк сказав, що зустрічав одного із Збаражчини та Жидачівщини. Тепер я зрозумів, як Франко за посередництвом таких «запаринюків» клав печать свого духа на жите народу»²⁵.

Збереглися відомості про те, що у 1905 р. Г. Запаринюка востаннє відвідав І. Франко, який тоді побував у с. Тростянець Снятинського повіту (тепер Снятинського району). Старожили Вовчківець розповідали, що коли селянин відвозив письменника на залізничний вокзал у Снятині, то по дорозі зустрів пана Мойсу з кіньми, «... як зміями, але з дороги не звернув і капелюха не зняв, небоже дідичу, я ще не такого пана везу, як ти»²⁵. У свою чергу І. Франко у розвідці «Нарис історії української літератури до 1890 р.» високо оцінив ораторські здібності народного трибуна: «... як бесідники визна-

чаються навіть неграмотні селяни Запаринюк, Антін Грицуняк та Петро Новаковський»²⁵. Про виступи Г. Запаринюка на народних зібраннях писав Каменяр у оповіданні «Свинська конституція»²⁵.

На вищезгаданому вічі І. Франку сподобались виступи іншого селянина з с. Вовчківці Василя Чернявського, який виступив тричі, критикуючи священика Підляшецького, що «свій вік був поляком, а тільки на тиждень став українцем», та деяких народних учителів, що замість просвіти поширюють тьму. Окрім цього, В. Чернявський скаржився на ретроградні погляди учителів Покуття стосовно навчання дітей з селянського середовища, педагоги краю принизливо говорять: «мужика як вивчиш, то сокотися его (стережися) гірше як 100 вовків»²⁵.

Завершилось віче у Снятині урочисто і свято, ще довгий час учасники зборів не хотіли розходитись по домівках. Невідомий дописувач газети «Народ» з цього приводу так писав: «Зібрані розійшлися в дуже поважнім і радісним настрою, а купки їх довго ще опісля стояли і бесідували то в льокалю віча то на гостинцю. Серед окриків, по скінченню віча, селяне казали: «Дивіть, аж серце радуєся, — яка велика наша радикальна партія!»²⁵.

Однак народовська преса доволі негативно оцінила радикальне зібрання у Снятині. Зокрема, часопис «Діло» стверджував, що віче не було «бухливим», без достатнього обговорення ухвалювались резолюції. З промовців найбільше виступав К. Трильовський, мало надавалось слів місцевим селянам. На думку невідомого дописувача львівської газети, організатори заходу допустили до зали засідань тільки крикунів, ведучий віча Северин Данилович не надавав голосу противникам радикального віча. Під час розгляду політичних питань віча греко-католицький священик Баріш з м. Снятина у своїй промові порушив питання ставлення українських радикалів до церкви. Але ведучий народного зібрання С. Данилович різко зупинив виступ промовця²⁵. Радикали неприязно ставились до греко-католицького духовенства: «Радикалы замість «духовенство» пишуть «поповство», хоть певно знають, що «поповство» значить мешканьє священника»²⁵.

Невідомий дописувач «Діла» стверджував, що українські радикали, для того щоб об'єднати навколо себе український народ та впасти в його довір'я, намагаються на кожному кроці говорити лише про кривди і знущання над ним, і що тільки вони можуть зарадити цим кривдам. На вічі багато українських селян не погоджувались з визначеними резолюціями народного зібрання. Автор допису резюмував: «Всѣмъ же устроюючимъ вѣча годить ся се зважити, що неводповѣдно порушати справъ великои політики, бо мало хто зъ загалу вѣчевиковъ еи розумѣе, а вказувати и обговорю-

вати ти справи, що болять и дошкуляють чи то селянамъ чи маломѣщанамъ»²⁵.

Проте прихильник радикальних ідей, невідомий учасник віча так риторично відповів на критичні закиди народовської газети: «Пишіть собі панове від «Діла» еше і більші брехоньки, та через те не відберете поваги тому вічу. Ви однаково противні всім вічам, то щож вас обходить і Снятинське віче?»²⁵.

Високо оцінив організацію проведення віча Михайло Павлик у листі до Михайла Драгоманова від 5 березня 1892 р. М. Павлик відзначив, що місцеве українське населення повністю прийняло ідеї радикальних діячів. Народне зібрання у своїй відозві започаткувало розгортання українського вічового руху не тільки на Покутті, але й на Буковині: «Тут же постановлено р'яд дальших віч, між іншим і на Буковині, в Вижниці, куди стьагнемо і косівський повіт, а після того візьмемо штурмом Косів. Я вже певний, шчо за рік-два, ми вічами по провінціях здобудемо собі в народі перевагу»²⁵.

Таким чином, у м. Снятині 27 лютого 1892 р. відбулось одне з найяскравіших українських радикальних народних віч кінця XIX ст. Речники радикального руху особливу увагу приділяли селянській масі, вбачаючи в ній основу демократичного руху. Радикальні діячі особливо покладали великі надії на це народне зібрання, вважаючи, що рішення, які на ньому приймаються, є справді виразом волі і потреб усього українського народу. На цьому вічі виступали не тільки досвідчені перебігом партійно-політичної боротьби радикальні діячі, але й прості промовці-селяни. Розглядались різноманітні питання зі сфери центрального і місцевого громадського виборчого законодавства, шкільництва, справи розмежування земельних володінь між селянами і багатшими власниками, ремонту доріг, звучали виступи щодо організації народних читалень, «Народних спілок», пропагували тверезість, закликали до створення позичкових кас та селянського промислу тощо.

¹ Білінкевич І. Іван Франко на Станіславщині: Біографічно-краєзнавчі нариси / Іван Білінкевич / Вст. ст., підгот. тексту і наук. редакція М.М. Васильчука. – Коломия : Вік, 2006. – 164 с. – С. 142.

² «Напад за виступ протів радикалів?» // Народ. – 1892. – 8 грудня. – Ч. 22–23. – С. 242.

³ Королько А. Радикальні народні віча на Покутті першої половини 1890-х рр. / Андрій Королько // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Івано-Франківськ, 2013. – Вип. 23–24. До 20-ліття утворення кафедри історії слов'ян і 80-річчя професора Петра Федорчука. – С. 47–64.

⁴ Від редакції // Народ. – 1890. – 1 січня. – Ч. 1. – С. 1–2. – С. 1.

⁵ Романюк М.М. Українські часописи Коломиї (1865–1994 рр.) : Історико-бібліографічне дослідження /

Передмова В. Качкана / М.М. Романюк, М.В. Галушко. – Львів, 1996. – 238 с. – С. 57.

⁶ Панове Громада! // Хлібороб. – 1891. – 25 квітня. – Ч. 1. – С. 1–2. – С. 1.

⁷ Равлюк В.Т. Спогади про «Покутську трійцю» / Василь Равлюк / Упорядкування, передмова, примітки, коментарі Василя Харитона. – Снятин : Прут Принт, 2006. – 78 с.

⁸ Львівська національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника (далі – ЛННБ України), відділ рукописів. – Плеш. 40 Данилович Іванна і Євгенія, донька Северина Даниловича. Біографічні спогади про Северина Даниловича (1861–1942) та інших членів родини. 1980. Снятин. 52 арк.

⁹ ЛННБ України, відділ рукописів. – Ф. 167 Левицький І.О., оп. 1, спр. Павл. 18, п. 1. Допис до журналу «Хлібороб» про заснування серед селян Покуття організації радикальної партії. [1892] [Коломия], 2 арк.; ЛННБ України, відділ рукописів. – Ф. 167, оп. 2, спр. 961, п. 35. Данилович Северин, д-р, адвокат в г. Кути, ц. Коломия. Вирізки і виписки з періодичних видань. Львів. 1890, 1900, 11 арк.; ЛННБ України, відділ рукописів. – Ф. 167, оп. 2, спр. 1227. п. 42. Запаринюк Григорій, господар з г. Волчковці, д. Вовчківці, ц. Коломия (тепер Івано-Франківська обл., Снятинський р-н). Вирізки і виписки з періодичних видань, портрет. Львів 1888, 1892, 4 арк.; ЛННБ України, відділ рукописів. – Ф. 167, оп. 2, спр. 2811. п. 84. Сандуляк (Лукин) Іван (1845, с. Карлів, д. Снятин, ц. Коломия – 1926) – громадський діяч, селянин-господар з с. Карлів. Виписки і вирізки з періодичних видань (біографія, портрет, бібліографія). 1890, 1902. Львів. Чернівці, 12 арк.

¹⁰ Грицак Я. «Молоді» радикали в суспільно-політичному житті Галичини / Ярослав Грицак // Записки НТШ. – Львів, 1991. – Т. 222. Праці історико-філософської секції. – С. 71–110.

¹¹ Аркуша О. Український національно-політичний рух у Галичині наприкінці 80-х рр. XIX ст. / Олена Аркуша // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Збірник наукових праць. – Львів, 1997. – С. 118–140; Аркуша О. Галицький Сейм: виборчі кампанії 1889 і 1895 рр. / Олена Аркуша. – Львів, 1996. – 174 с.

¹² Чорновол І. Українська фракція Галицького крайового сейму. 1861–1901 (нарис з історії українського парламентаризму) / Ігор Чорновол. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. – 288 с.; Чорновол І. Польсько-українська угода 1890–1914 рр. / Ігор Чорновол. – Львів : Львівська академія мистецтв, 2000. – 247 с.

¹³ Сухий О. Еволюція національної програми Русько-української радикальної партії / Олексій Сухий // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / Відп. ред. Я. Ісаєвич. Упоряд. М. Литвин, О. Аркуша. Вип. 7. – Львів, 2000. – С. 243–250.

¹⁴ Кугутяк М.В. Радикальна партія в Східній Галичині / Микола Кугутяк // Український історичний журнал. – 1990. – № 10. – С. 55–63.

¹⁵ Шкраб'юк П. Просвітницько-економічні структури Радикальної партії в Галичині / П. Шкраб'юк // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Вип. 19: «Просвіта» – оберіг незалежності та соборності України / Інститут українознавства ім. І.

Крип'якевича НАН України. Відп. ред. Ярослав Ісаєвич, упоряд.: Феодосій Стеблій, Володимир Пашук. – Львів, 2010. – С. 77–82; Шкраб'юк П. М. Павлик та його візія політичного майбутнього України / Петро Шкраб'юк // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Збірник наукових праць. – Львів, 1995. – Вип. 2. – С. 130–143.

¹⁶ Макарчук С. Відносини між Русько-українською радикальною партією і Соціал-демократичною партією Галичини і Сілезії у 90-х роках XIX століття / Степан Макарчук // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Випуск 9: Ювілейний збірник на пошану Феодосія Стеблія / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 2001. – С. 437–448.

¹⁷ Зашкільняк Л. Михайло Драгоманов, соціалізм і польський соціалістичний рух / Леонід Зашкільняк // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Випуск 9: Ювілейний збірник на пошану Феодосія Стеблія / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 2001. – С. 420–437.

¹⁸ Гурак І. РУРП (УРП) та українське студентство (1890–1914 рр.) / Ігор Гурак // Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – 2006–2007. – Вип. 12–13. – С. 94–103.

¹⁹ Химка Дж.-П. Зародження польської соціал-демократії та українського радикалізму в Галичині (1860–1890) / Джон-Пол Химка. – К. : Видавництво «Основні цінності», 2002. – 328 с. – (Сер. «Спадщина»).

²⁰ Tomczyk R. Galicyjska Rusko-Ukraińska Partia Radykalna w latach 1890–1914 / Ryszard Tomczyk. – Szczecin, 2007. – 422 s.

²¹ Partacz Cz. Od Badeniego do Potockiego. Stosunki polsko-ukraińskie w Galicji w latach 1888–1908 / Cz. Partacz. – Toruń, 1996. – 282 s.

²² Hornowa E. Powstanie Ukraińskiej Socjalno-Demokratycznej w Galicji Wschodniej // Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu, Historia XVII. – Opole, 1980; Горнова Е. Співробітництво Русько-Української Радикальної партії з польським прогресивним табором в Галичині / Е. Горнова // Український Календар. – Варшава, 1980.

²³ Білінкевич І. Іван Франко на Станіславщині: Біографічно-краєзнавчі нариси / Іван Білінкевич / Вст. ст., підгот. тексту і наук. редакція М.М. Васильчука. – Коломия : Вік, 2006. – 164 с.

²⁴ Гуйванюк М. Іван Франко та січовий рух у Галичині й Буковині на початку XX ст. / Микола Гуйванюк / Питання історії України. Збірник наукових статей. – Чернівці : Зелена Буковина, 2006. – Т. 9. – 264 с. – С. 94–98; Гуйванюк М. Іван Сандуляк – визначна постать національного руху галицьких українців кінця XIX – початку XX ст. / Микола Гуйванюк // Питання історії України: Збірник наукових статей. – Чернівці : Зелена Буковина, 2005. – Т. 8. – С. 81–85.

²⁵ Харитон В. З історії суспільно-політичного руху в Галичині і на Подоллі наприкінці XIX – на початку XX ст. / Василь Харитон. – Снятин : Прут Принт, 2007. – 120 с.

²⁶ Кравченко О. Коломия й радикальний рух / Осип Кравченко // Коломия й Коломийщина. Збірник споминів і статей про недавнє минуле. Філадельфія: Видання Комітету Коломлян, 1988. – 960 с. – С. 431–441.

²⁷ Турченко Ф.Г. Історія України. Кінець XVIII – початок XX століття: Підручник для 9 кл. серед. загальноосв. навч. закл. / Ф.Г. Турченко, В.М. Морозко. – К. : Генеза, 2001. – 424 с. – С. 248.

²⁸ Повітове народне віче до Снятина до господи на «Вигоді» ... // Хлібороб. – 1892. – 15 лютого. – Ч. 4. – С. 25–26.

²⁹ В'єчь повітове в'є Снятин'є // Батьківщина. – 1892. – 14(26) лютого. – Ч. 7. – С. 37–38; В'єчь радикалов'є в'є Снятин'є // Д'єло. – 1892. – 7(19) лютого. – Ч. 30. – С. 2.

³⁰ Народне віче в Снятині // Хлібороб. – 1892. – 1 марта. – Ч. 5. – С. 33–35. – С. 33.

³¹ Політика красава і загранична. Віче народне в Снятині // Народ. – 1892. – 6 марта. – Ч. 5–6. – С. 65–72. – С. 65.

³² Про віче в Снятині // Батьківщина. – 1892. – 28 лютого (11 марта). – Ч. 9. – С. 46–47; Про в'єчь повітове в'є Снятин'є // Д'єло. – 1892. – 17(29) лютого. – Ч. 38. – С. 1.

³³ Про в'єчь повітове в'є Снятин'є // Д'єло. – 1892. – 17(29) лютого. – Ч. 38. – С. 1.

³⁴ Політика красава і загранична. Віче народне в Снятині // Народ. – 1892. – 6 марта. – Ч. 5–6. – С. 65–72. – С. 66; Народне віче в Снятині // Хлібороб. – 1892. – 1 марта. – Ч. 5. – С. 33–35. – С. 34; Про віче в Снятині // Батьківщина. – 1892. – 28 лютого (11 марта). – Ч. 9. – С. 46–47.

³⁵ Політика красава і загранична. Віче народне в Снятині // Народ. – 1892. – 6 марта. – Ч. 5–6. – С. 65–72. – С. 70; Народне віче в Снятині // Хлібороб. – 1892. – 1 марта. – Ч. 5. – С. 34–35.

³⁶ Політика красава і загранична. Віче народне в Снятині // Народ. – 1892. – 6 марта. – Ч. 5–6. – С. 65–72. – С. 70; Про віче в Снятині // Батьківщина. – 1892. – 28 лютого (11 марта). – Ч. 9. – С. 46–47. – С. 47.

³⁷ Політика красава і загранична. Віче народне в Снятині // Народ. – 1892. – 6 марта. – Ч. 5–6. – С. 65–72. – С. 69; Гулейчук О. Повітове народне віче в Снятині / Онуфрій Гулейчук // Хлібороб. – 1892. – 15 марта. – Ч. 6. – С. 41–50. – С. 47; Про віче в Снятині // Батьківщина. – 1892. – 28 лютого (11 марта). – Ч. 9. – С. 46–47. – С. 47.

³⁸ Політика красава і загранична. Віче народне в Снятині // Народ. – 1892. – 6 марта. – Ч. 5–6. – С. 65–72. – С. 69; Гулейчук О. Повітове народне віче в Снятині / Онуфрій Гулейчук // Хлібороб. – 1892. – 15 марта. – Ч. 6. – С. 41–50. – С. 47; Про віче в Снятині // Батьківщина. – 1892. – 28 лютого (11 марта). – Ч. 9. – С. 46–47. – С. 47.

³⁹ Справозданьє з'є в'єчь в'є Снятин'є. (Конєць.) // Д'єло. – 1892. – 19 лютого (2 марта). – Ч. 40. – С. 1–2. – С. 1.

⁴⁰ Іван С.[андуляк] Питання на часі / Іван Сандуляк // Запорожець. Календар для народа на рік звичайний 1921. / Уложив Кирило Трильовський. – Відень, 1921. – С. 68–82. – С. 70.

⁴¹ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАЛ України). – Ф. 146 Галицьке намісництво, м. Львів. Президія. – Оп. 58. – Спр. 387 Устав политического общества «Народна Воля» в г. Коломия. 1892 г., 7 арк., арк. 6, 6 зв., 7, 7 зв.; Іван С.[андуляк] Питання на часі / Іван Сандуляк // Запорожець. Календар для народа на рік звичайний 1921. / Уложив Кирило Трильовський. – Відень, 1921. – С. 70.

⁴² Політика красава і загранична. Віче народне в Снятині // Народ. – 1892. – 6 марта. – Ч. 5–6. – С. 65–72. – С. 67; Гулейчук О. Повітове народне віче в Снятині / Онуф-

рій Гулейчук // Хлібороб. – 1892. – 15 марта. – Ч. 6. – С. 41–50. – С. 45.

⁴³ Політика краєва і загранична. Віче народне в Снятині // Народ. – 1892. – 6 марта. – Ч. 5–6. – С. 65–72. – С. 68; Гулейчук О. Повітове народне віче в Снятині / Онуфрій Гулейчук // Хлібороб. – 1892. – 15 марта. – Ч. 6. – С. 41–50. – С. 46; Білінкевич І. Иван Франко на Станіславщині: Біографічно-краєзнавчі нариси / Иван Білінкевич / Вст. ст., підгот. тексту і наук. редакція М.М. Васильчука. – Коломия : Вік, 2006. – 164 с. – С. 143–144.

⁴⁴ Про віче в Снятині // Батьківщина. – 1892. – 28 лютого (11 марта). – Ч. 9. – С. 46–47. – С. 46.

⁴⁵ Про віче в Снятині // Батьківщина. – 1892. – 28 лютого (11 марта). – Ч. 9. – С. 46–47.

⁴⁶ Наші народні школи і їх потреби // Народ: Громадсько-політичний журнал [Львів]. – 1897. – №7–8; Франко І.Я. Педагогічні статті і висловлювання / Иван Франко / За ред. О. Дзевєрина. – К. : Рад. школа, 1960. – 299 п. – С. 191–196.

⁴⁷ ЛННБ України, відділ рукописів. – Ф. 167, оп. 2, спр. 2811. п. 84. Сандуляк (Лукин) Иван (1845, с. Карлів, д. Снятин, ц. Коломия – 1926) – громадський діяч, селянин-господар з с. Карлів. Виписки і вирізки з періодичних видань (біографія, портрет, бібліографія). 1890, 1902. Львів. Чернівці, 12 арк., арк. 4, 4 зв., 5.

⁴⁸ Франко І. Історія кожуха. Сучасна казка (Посвячую Иванови Сандулякови з Карлова) / Иван Франко // Хлібороб. – 1892. – 1 жовтня. – Ч. 18 і 19. – С. 137–139; Покуття. Історико-етнографічний нарис. – Львів : Манускрипт-Львів, 2010. – 456 с. – С. 116; Франко І. Історія кожуха / Иван Франко // Франко І. Твори в 50 томах. – К. : Наукова думка, 1978. – Т. 18. – С. 319–323.

⁴⁹ Франко І. Вандрівка русина з Бідою / Иван Франко // Франко І. Твори в 50 томах. – К. : Наукова думка, 1976. – Т. 1. – С. 126–141. – С. 126.

⁵⁰ Арсенич П. Иван Сандуляк / Петро Арсенич // Снятин. Краєзнавчий і літературно-мистецький журнал. – Снятин : Прут Принт, 2004. – Ч. 1(15). – С. 68–70.

⁵¹ Гуйванюк М. Иван Сандуляк – визначна постать національного руху галицьких українців кінця XIX – початку XX ст. / Микола Гуйванюк // Питання історії України: Збірник наукових статей. – Чернівці : Зелена Буковина, 2005. – Т. 8. – С. 81–85. – С. 82.

⁵² ЛННБ України, відділ рукописів. – Ф. 167, оп. 2, спр. 1227. п. 42. Запаринюк Григорій, господар з г. Волчковці, д. Вовчківці, ц Коломия (тепер Івано-Франківська обл., Снятинський р-н). Вирізки і виписки з періодичних видань, портрет. Львів 1888, 1892, 4 арк., арк. 4 зв.; Політика краєва і загранична. Віче народне в Снятині // Народ. – 1892. – 6 марта. – Ч. 5–6. – С. 65–72. – С. 69; Про віче в Снятині // Батьківщина. – 1892. – 28 лютого (11 марта). – Ч. 9. – С. 46–47. – С. 46.

⁵³ Стефаник В. «Моє слово» : новели, оповід., автобіогр. та критич. матер., витяги з листів / Василь Стефаник / Упоряд., передм. та приміт. Л.С. Дем'янівська. – 2-е вид., доп. – К. : Веселка, 2000. – 319 с. – С. 208.

⁵⁴ Равлюк В.Т. Спогади про «Покутську трійцю» / Василь Равлюк / Упорядкування, передмова, примітки, коментарі Василя Харитона. – Снятин : Прут Принт, 2006. – 78 с. – С. 15.

⁵⁵ Харитон В. З історії суспільно-політичного руху в Галичині і на Покутті наприкінці XIX – на початку

XX ст. / Василь Харитон. – Снятин : Прут Принт, 2007. – 120 с. – С. 62–63.

⁵⁶ Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. / Иван Франко // Франко І. Твори в 50 томах. – К. : Наукова думка, 1984. – Том 41. Літературно-критичні праці (1890–1910). – 694 с. – С. 468.

⁵⁷ Франко І. Свинська конституція / Иван Франко. – Львів : Книж.-журн. вид-во, 1953. – 23 с.

⁵⁸ Політика краєва і загранична. Віче народне в Снятині // Народ. – 1892. – 6 марта. – Ч. 5–6. – С. 65–72. – С. 68.

⁵⁹ Політика краєва і загранична. Віче народне в Снятині // Народ. – 1892. – 6 марта. – Ч. 5–6. – С. 65–72. – С. 72.

⁶⁰ Про в'язь пов'язане в Снятині // Дьло. – 1892. – 17(29) лютого. – Ч. 38. – С. 1.

⁶¹ Зъ табору рускихъ радикаловъ // Дьло. – 1893. – 20 с'чня (1 лютого). – Ч.15. – С. 1–2.

⁶² Справозданье зъ в'язи в Снятині. (Конецъ.) // Дьло. – 1892. – 19 лютого (2 марта). – Ч. 40. – С. 1–2. – С. 2.

⁶³ Участник віча. За віче Снятинське понаписувала газета «Діло» багато брехонь ... // Хлібороб. – 1892. – 1 марта. – Ч. 5. – С. 40.

⁶⁴ Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом. (1876–1895) [Текст] : Т. 7. 1892–1893 / М.П. Драгоманов, М. Павлик ; зладив М. Павлик ; вид. Л. Когут. – Чернівці : Руська Рада, 1911. – 343 с. – С. 9–10.

УДК 94(477.83/.86):324

© Микола Гуйванюк
(Чернівці)

УЧАСТЬ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА У ВИБОРЧОМУ ПРОЦЕСІ В ГАЛИЧИНІ НАПРИКІНЦІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТ.

У статті на основі всебічного аналізу широкого джерельного матеріалу розкрито участь відомого українського письменника і громадського діяча Василя Стефаника у виборчому процесі в Галичині наприкінці XIX – на початку XX ст. Зокрема, охарактеризовано участь В. Стефаника у передвиборчих агітаціях до крайового сейму та парламенту під час навчання у гімназії; проаналізовано ступінь участі письменника у виборчих кампаніях Радикальної партії; показано форми і методи агітаційної діяльності В. Стефаника під час парламентських виборів.

Ключові слова: Василь Стефаник, Галичина, вибори, передвиборча агітація.

Н. Гуйванюк

Участие Василия Стефаника в избирательном процессе в Галиции в конце XIX – начале XX в.

В статье на основе всестороннего анализа широкого исходного материала раскрыто участие из-